

УДК 821.111 (73)

ДАНИЛЬЧУК О. М.

СИНТЕЗ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО І БЕЛЕТРИСТИЧНОГО МОДУСІВ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ МАНЕРИ АРТУРА ХЕЙЛІ

У статті досліджуються особливості художньої манери американського прозаїка ХХ століття А. Хейлі: поєднання в його творчості елементів документалізму та белетризму; підкреслюється, що вимисел і факт у художньому доробку письменника не протиставляються один одному, а є органічним поєднанням.

Ключові слова: документалістика, факт, «книга фактів», журналістика, «новий журналізм», белетристика.

Займаючи особливе місце в історії розвитку суспільства, ХХ століття характеризується численними відкриттями в галузях науки, техніки й космосу. У зв'язку з цим у 1960–1980-х рр. підвищується інтерес до документалістики, факту, невігаданих героїв. Людина науки, техніки стає головним героєм прозаїків. Багато письменників розпочинають як газетярі, журналісти й лише потім стають романістами. У другій половині ХХ століття, поряд з давно відомими «інформативними» жанрами – мемуарами, розповідями про подорожі чи оповідями «бувалих людей», – з'являються жанри нові, такі як «книга фактів».

Появу документальної літератури можна пояснити кількома причинами: це науково-технічний прогрес; значне відставання інформативного й аналітичного аспектів літератури від художнього; зростання інтелектуального рівня читача тощо. Звернення до документальних жанрів у літературах США, Німеччини, Франції, Латинської Америки, соціалістичних країн у 1960–1970-х рр., на думку К. Стеценко, було викликано низкою як загальних, так і специфічних для кожної національної культури соціально-історичних причин. Визначальними тут стали мінливість суспільного життя, його катастрофічність, фантастичність,

яка часом випереджала уяву, масштабний вплив точних методів пізнання, змагання літератури з засобами масової інформації, прагнення до створення правдивої картини світу. Все це стало стимулом зростання фактографічності літератури [4, 142]. У 60–80-х рр. ХХ століття межі між прозою і журналістикою стиралися. Проза ґрунтувалась на факті, а нарис – на вимислі.

У літературі США документальна проза теж відіграла значну роль. У 1960–1970-х рр. широким попитом користувалися роман «Коріння» Ал. Хейлі, популярно-соціологічний трактат «Шок перед майбутнім» А. Тоффлера, «Зони ваших помилок» В. Дайфера – твір із розряду посібників «як стати щасливим» та інші. Поширення документалістики свідчило про творчі пошуки письменників у цьому напрямку. До того ж документальна проза в США мала свої традиції. «Цей феномен, властивий культурам і інших країн, відзначається критиками як специфічно американська риса. Практичне, діяльне ставлення до життя обумовило прихильність до документа і факту протягом усього існування американської літератури. Досить згадати книги Дж. Лондона, М. Твена, Т. Драйзера, Е. Гемінґвея, Дж. Дос Пассоса, Дж. Ріда та інших» [4, 141].

У середині 60-х рр. ХХ століття в США з'явилася течія «нового журналізму», що мала багато прихильників і послідовників (Т. Вулф, Н. Мейлер, Т. Капоте, Дж. Херсі, Дж. Бреслін, Г. Таліс та інші). Документальним жанрам Т. Вулф відводив головну роль у сучасному літературному процесі, стверджуючи, що тільки вони спроможні відгукнутися на важливі події, які хвилюють Америку. Тому письменники й високої, і масової літератури, як і журналісти, стали використовувати факти, відбираючи найбільш сенсаційні. Майстри слова застосовували позитивні тенденції цього нового соціального феномену.

Роль факту, документа в сучасному романі оцінив і американський прозаїк другої половини ХХ століття А. Хейлі, відомий читачеві здебільшого як автор романів на виробничу тематику: «Я прагну правдиво показати одну з проблем сучасного індустріального суспільства – проблему взаємозв'язків,

взаємин... людини й машини. Я думаю, нинішнього читача цікавлять у книзі сюжети і факти сучасного життя. Я прагну того, щоб мої твори відповідали цьому читацькому інтересу» [5, 3]. Факти, які письменник «розкопував» для своїх романів з метою белетризації, конструювалися в захоплюючі детективні сюжети з мелодраматичним забарвленням. У кожному з творів романіст проводив журналістське дослідження: вивчав певну сферу американської дійсності чи одну з найбільш популярних у країні професій і давав широку художню картину життя Америки другої половини ХХ століття. Унаслідок розвитку науково-технічного прогресу світ людей змінюється, – стверджував А. Хейлі, – і це призводить до вузького професіоналізму. Користуючись благами цивілізації, люди, які є спеціалістами в одній галузі, не уявляють собі, як усе працює в іншій. «Рідко хто з вісімдесяти тисяч пасажирів, які щодня проходять через центральну залу, гляне вгору – туди, де міститься головна адміністрація... Для більшості пасажирів аеропорт – це авіарейси й літаки. Навряд чи багато з них має хоч якесь уявлення про те, що в аеропорту взагалі є службові кабінети чи будь-яка адміністрація. Тимчасом як це – механізм, який працює для того, щоб аеропорт міг функціонувати, механізм складний, хоча й невидимий, який складається з сотень людей » [7, 320] – наголошує А. Хейлі (переклад з англійської наш. – О. Д.).

І романіст розповідає про те, як працюють пілоти й диспетчери, які в них стосунки один з одним та з керівництвом, про те, що їх праця напружена, відповідальна, виснажлива. Для людини, що не уявляє, як функціонують маленькі механізми великої машини, ці описи цікаві. Прозаїк докладно змальовує все, що знаходиться «всередині» такого об'єкта. Інформаційно насиченими є, наприклад, описи роботи радарної в романі «Аеропорт», процесу проектування, виробництва й продажу автомобілів в умовах гострої конкуренції в романі «Колеса» тощо.

Така деталізація в романах А. Хейлі наводила деяких критиків на думку про їх «рекламність» (В. Івашева). Але не можна не визнати, що такий

детальний опис речей реального світу властивий літературі з самого її початку: наприклад, Гомер в «Іліаді» змальовує новий щит Ахілла, а в «Одіссеї» розповідає про побудову корабля. В обох випадках ідеться про створення цих об'єктів, як і в А. Хейлі.

В американській літературі увага до фактів, явищ, речей, предметів спостерігається в романах Ф. Норріса «Спрут» (1901), Т. Драйзера «Фінансист» (1912), Е. Синклера «Король Вугілля» (1917) і «Нафта» (1924). Серед сучасних американських авторів фактографічністю відзначаються романи Р. Мура «Зелені берети», «Французький зв'язковий» та інші.

«Світ існує в термінах речей», – проголошував наш сучасник Ал. Роб-Грійє і дорікав літературі ХХ століття, що вона недостатньо займається саме речами. Про речові деталі як цінності, що їх не може бути забагато, і нагадує А. Хейлі. З потоку захоплюючої документальної інформації, повідомлюваної письменником, читач довідується, як багато й напружено працюють люди. У творчості А. Хейлі розкривається одна з наскрізних тем, що поєднує всі його романи, – це діловитість американців, їх уміння працювати. Об'єктивність художника й детальне зображення побуту його героїв створюють правдиву картину американської дійсності.

Та крім фактографічності, характерною відмінністю поезики А. Хейлі є й мистецтво белетризації. «...Коли читаєш його романи ...не думаєш. Тобі цікаво – та й годі. Дивуєшся тому новому, що з них почерпнув, і хочеш швидше довідатися, що ж буде далі... » [1, 155], – підкреслює Д. Затонський.

Подібних відгуків на твори письменника чимало як серед літературознавців, так і серед читацького загалу. Прозаїк уміло обирає головних героїв своїх творів – актантів: великий готель приморського міста, де часом оголюються несподівані грані людського життя («Готель», 1965), міжнародний аеропорт імені Лінкольна на американському Середньому Заході, що надає широкий вибір історій («Аеропорт», 1968), тощо. Уміло вилаштовуючи композицію твору, перехресшуючи сюжетні лінії, А. Хейлі демонструє талант цікавого оповідача, який сам визнає вирішальним у своїй

творчості: «Я часто нагадую собі, – що я... такий самий, як ті, хто багато століть тому, упоравшись з денною працею чи відпочиваючи від битв, при світлі вогнища розважав людей, даючи їм, стомленим, відпочинок; хто розповідав щось цікаве» [3, 15]. Журналістці П. Фаррелл А. Хейлі зізнався: «Цілком очевидно, що людям подобається читати факти як тло до вимислу, і це я намагаюся зробити. Я не прагну бути вчителем або пропагандистом, які обертають у свою віру. Я оповідач, і все інше випадкове» [6, 15].

Гостросюжетність у класичній літературі – це спроба художника показати характер героя в той момент, коли йому потрібно прийняти важливе рішення – доленосне у своєму житті чи житті когось іншого. Основою творів А. Хейлі теж є переломний момент, але мета автора інша. Обмежуючи й прискорюючи час дії, письменник досягає надзвичайної динамічності в розвитку сюжету й порушує декілька конфліктів. Пригодницькі сюжети є особливістю художньої манери А. Хейлі. Митець створює виробничі, детективні, романтично-любовні романи, романи-перестороги, романи, що розповідають про життя вищого товариства й злочинний світ та інші. Динамічна розповідь, захоплюючий детективний сюжет, закрученість фабули, стислість часу дії, уміло дібрана система персонажів і хитросплетіння їхніх вчинків – усе це робить твори прозаїка цікавими. Незважаючи на те, що в 60–80-х рр. ХХ століття белетристичний роман дещо втратив популярність, А. Хейлі зберіг його риси у своїй творчості. За визначенням Д. Затонського, романи письменника характеризує «поєднання насиченої інформації з белетристикою» [1, 158].

Так, А. Хейлі звертається до синтезу документального і белетристичного жанрів. Це доводить можливість нових відносин між фактом і вимислом. Поняття «fact» і «fiction» у А. Хейлі не протиставляються одне одному: «вигадка і документальна реальність... як дзеркала, що одне навпроти іншого поставлені й безконечно відбиваються одне в одному» [2, 150]. Документально-белетристичні романи А. Хейлі, які можна розглядати

як вдалий синтез романного і журналістського модусів, безсумнівно, є вагомим унеском письменника не тільки в літературу США, але й у світову літературу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Затонський Д. Анатомія успіху / Дмитро Затонський // Всесвіт. — 1973. — № 7. — С. 154—162.
2. Затонский Д. Роман и документ / Дмитрий Затонский // Вопросы литературы — 1978. — № 12. — С. 135—162.
3. «Менялы» – новый роман Артура Хейли : собств. кор. АПН и «Лит. газеты» Э. Чепоров рассказывает о встрече с писателем // Литературная газета — 1975. — 26 нояб. — С. 15.
4. Стеценко Е. А. Документальная проза / Екатерина Александровна Стеценко // Литература США в 70-е годы XX века / редкол. : Я. Н. Засурский (отв. ред.) и др. — М. : Наука, 1983. — С. 141—182.
5. Хейли А. «Читатель – мой строгий судья» : беседа с америк. писателем А Хейли / записал М. Палиевский // Комсомольская правда. — 1977. — 23 июля. — С. 3.
6. Farrell P. Arthur Hailey's Artistic Manner / P. Farrell // Washington Post Book World. — 1979. — January, 15. — P. 15.
7. Hailey A. Airport / A. Hailey. — New York : Bantam books, 1969. — 466 p.

ДАНИЛЬЧУК О. М.

СИНТЕЗ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО И БЕЛЛЕТРИСТИЧЕСКОГО МОДУСОВ КАК ОСОБЕННОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ МАНЕРЫ АРТУРА ХЕЙЛИ

В статье исследуются особенности художественной манеры американского прозаика XX века А. Хейли: сочетание в его творчестве элементов документализма и беллетристики; подчеркивается, что вымысел и

факт в художественном наследии писателя не противопоставляются друг другу, а являются органичным сочетанием.

Ключевые слова: документалистика, факт, «книга фактов», журналистика, «новый журнализм», беллетристика.

DANYLCHUK O.

**SYNTHESIS OF DOCUMENTARY AND FICTION MODES AS A
FEATURE OF ARTHUR HAILEY'S ARTISTIC MANNER**

In this article the peculiarities of manner of American prose writer of XX century Arthur Hailey (combination of belletristic and documental elements on his creation) are being researched; it is stressed that fiction and fact are not contrasted but organically connected in the author's artistic heritage.

Key words: documentary, fact, «the book of facts», journalism, «new journalism», fiction.

Стаття надійшла до редколегії 13.06.2013 р.